

ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PARAMOS ĮSISAVINIMO INTENSYVUMAS LIETUVOS SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO SEKTORIUJE

Daiva Beržinskienė, Diana Cibulskienė, Aina Būdvytytė-Gudienė

Šiaulių universitetas, Architektų g. 1, LT-78366, Šiauliai

El. paštas: daiva.berzinskiene@ktu.lt, cibulskiene@yahoo.de, aina.budvytyte@yahoo.com.

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo intensyvumas Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje, apžvelgiant SVV sektoriaus vystymosi tendencijas ir išskiriant jo svarbą šalies ekonominei plėtrai. Lyginamas SVV finansavimo instrumentų įsisavinimo intensyvumas 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. Apibendrinus SVV finansavimo instrumentų įsisavinimo intensyvumą, nustatyta, kad 2004–2006 m. paramos įgyvendinimo laikotarpiu iš viso įsisavinta 3198,1 mln. Lt ES lėšų. Tačiau smulkus ir vidutinis verslas per minėtą laikotarpį įsisavino tik 14,80 proc. visų šiam programavimo periodui skirtų lėšų (473,01 mln. Lt). Vertinant 2007–2013 m. ES paramos įgyvendinimo intensyvumą, nustatyta, kad SVV turėjo didesnių galimybių dėl ES struktūrinės paramos nei 2004–2006 m., nes buvo siūloma daugiau priemonių, atsirado nauja ES lėšų panaudojimo forma – priemonės, paremtos finansų inžinerija (grįžtančios lėšos, kurios skirstomos ne subsidijų principu, o suteikiant lėšas gražintinai). Iki 2012 m. kovo 31 d. SVV įsisavino 1827,26 mln. Lt ES paramos (beveik 4 kartus daugiau nei buvo įsisavinta per 2004–2006 m. paramos programavimo laikotarpį).

Tyrimas parodė, kad SVV turi gana ribotas sąlygas dalyvauti ES priemonių įgyvendinimo procese, siekiant gauti tiesioginę paramą, nes daugelis paramos atitenka savivaldos institucijoms, švietimo, sveikatos apsaugos, aplinkosaugos ir kitoms viešąsias paslaugas teikiančioms įstaigoms, taip pat ūkininkams ir stambioms energetikos, transporto srityje išteklius valdančioms įmonėms. Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma lėšų skiriama ne konkrečių verslo subjektų projektinei veiklai finansuoti, bet bendrai socialinei, ekonominei, fizinei infrastruktūrai kurti, skiriant lėšas viešąjį interesą atstovaujančioms ne pelno siekiančioms organizacijoms.

Pagrindiniai žodžiai: ES struktūrinė parama, smulkus ir vidutinis verslas, paramos įsisavinimo intensyvumas.

Įvadas

Europos Sąjungos (toliau – ES) struktūrinės paramos panaudojimas Lietuvoje pastaruoju metu tapo itin aktualia tema. Paramos teikiama nauda ypač akcentuojama ekonominės recesijos laikotarpiu, nes, tinkamai ją panaudojus, galima pasiekti reikšmingų rezultatų skatinant ekonominę šalių augimą, lyginant

regionų netolygumus, diegiant inovacijas smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuose, ugdant kvalifikuotus specialistus bei investuojant į mokslinius tyrimus. Analizuojant ES struktūrinių fondų teikiamos paramos naudą, akcentuotinos struktūrinių fondų įsisavinimo problemos, vykdomų veiksmų programų efektyvumas ir lėšų panaudojimas siekiant galimos ilgalaikės naudos. ES struktūrinių fondų paramos klausimus savo moksliniuose darbuose pristatė Canova (2001), Boldrin, Canova (2003), Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2005), Jakaitienė, Klyvienė (2007) ir kt. ES struktūrinės paramos įsisavinimo problematika aptarta Barry, Bradley, Hannan (2001), Powell (2003), Ederveen, Groot ir Nahuis (2006), Rosenberg ir Sierhej (2007) moksliniuose darbuose, tačiau, vertinant atliktų tyrimų rezultatus, pastebėta, kad daugiausia dėmesio pastaruosiuose tyrimuose sutelkiama vertinant visos ES paramos lėšų poveikį šalių ekonomikai. Tačiau menkai dėmesio skiriama ES struktūrinių fondų veiksmų programų bei jų prioritetų intensyvumo ir įtakos šalies ekonomikos augimui vertinti. Nepakankamai dėmesio skiriama ES struktūrinių fondų paramos smulkaus ir vidutinio verslo (toliau – SVV) sektoriui problemoms analizuoti.

Tyrimo problema. Įvertinus tai, kad pastaruoju metu daugiausia dėmesio skiriama ES lėšų įsisavinimo statistikai, diskutuojama ES struktūrinės paramos teikiamos naudos atskiroms šalims klausimais, tačiau lieka neaišku, kaip intensyviai ES teikiama parama buvo įsisavinta 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. bei kokį poveikį ji turėjo Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo sektoriui.

Tyrimo objektas – ES struktūrinių fondų finansinės paramos įsisavinimo intensyvumas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ES struktūrinių fondų finansinės paramos įsisavinimo intensyvumą Lietuvos SSV sektoriuje atskirais paramos laikotarpiais ir įvertinti jos poveikį šio sektoriaus plėtrai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti SVV sektoriaus reikšmę ekonominiam šalies augimui.

2. Palyginti finansavimo instrumentų, skirtų smulkiam ir vidutiniam verslui 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu, intensyvumą.
3. Atlikti 2004–2011 m. ES finansinės paramos pagal įvairias programas įsisavinimo intensyvumo smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje analizę.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė ir sintezė, sisteminimas, apibendrinimas, statistinė duomenų analizė, koreliacinė regresinė analizė.

SVV sektoriaus svarba ir vystymosi tendencijos

Didėjant konkurencijai rinkoje, verslui tenka ieškoti kitokių – progresyvesnių – būdų kaip išlikti rinkoje ir pasiūlyti vartotojui reikalingą produktą ar paslaugą, efektyviai išnaudojant materialinius ir žmogiškuosius išteklius (Keršienė, 2009). Vilkės ir Bernatonytės (2009) teigimu, ES ir kitų išsivysčiusių šalių patirtis rodo, kad šalies ekonominis augimas ir konkurencingumas labai priklauso nuo SVV plėtos. ES smulkios ir vidutinės įmonės vertinamos kaip dinamiškiausia, nuolat besikeičianti įmonių grupė, vidurinė ūkio sandaros grandis, turinti lemiamą įtaką ekonomikos augimui ir socialinių santykių stabilumui (Neverauskas, Stankevičius, 2001; Adamonienės, Trifonovas, 2007). SVV plėtra susijusi su valstybės gebėjimu dalyvauti pasaulio ekonominiuose procesuose, veikiamuose globalizacijos, ir lemia piliečių visuotinės gerovės sukūrimo perspektyvą. Dėl SVV kuriamos naujos darbo vietos, sukuriama papildoma pridėtinė vertė, pritraukiamos investicijos ir pan. (Misiūnas, 2008; Bartkus, 2010; Šivickas, Simanavičius, Pukis, 2010). Įvertinus tai, kad smulkus ir vidutinis verslas nuolat stokoja finansinių išteklių, mokslinio potencialo, techninių galimybių, tačiau kartu įgyvendina nepaprastai daug naujų idėjų ir yra vienos pagrindinių dalyvių inovaciniuose procesuose. Smulkios ir vidutinės įmonės – pakankamai gera terpė mokslo pasiekimams kurti ir realizuoti, nes lanksčiai reaguoja į aplinkos pasikeitimus, sąlyginai greitai realizuoja inovatyvius sprendimus.

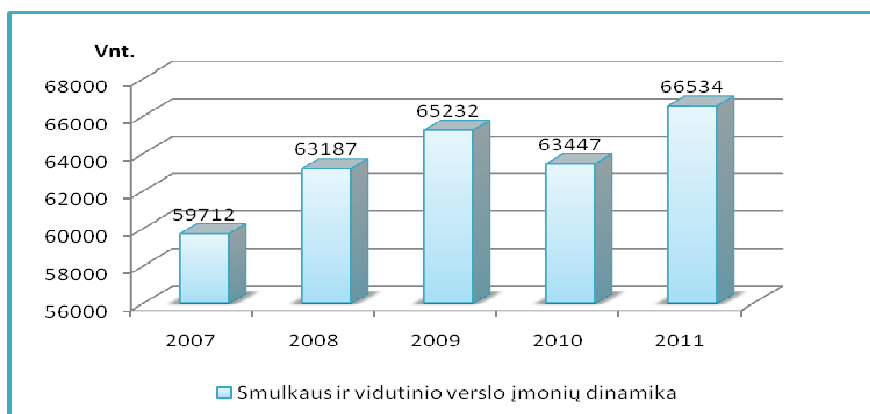
Lietuvoje didžiąją visų įmonių dalį sudaro smulkios (mažos) ir vidutinės įmonės, reprezentuojančios SVV sektorių. Nors visu analizuojamu – 2007–2011 m. – laikotarpiu tiek visų Lietuvoje veikiančių, tiek smulkių ir vidutinių įmonių skaičius gerokai pakito, tačiau smulkių ir vidutinių įmonių dalis visose veikiančiose įmonėse per šį laikotarpį viršijo 99 proc. Tiriamuoju laikotarpiu šių įmonių skaičius didėjo, išskyrus 2009 m., kada nagrinėjamas rodiklis sumažėjo 2,74 proc. (1785 įmonėmis), ir 2011 m., kai SVĮ skaičius sumažėjo 5,93 proc. (3948 įmonėmis). 2009 m. mažų ir vidutinių įmonių skaičius mažėjo dėl Lietuvą apėmusios 2008 m. prasidėjusios pasaulinės finansų krizės.

Apibendrinus Lietuvos autorių atliktų tyrimų rezultatus, įvertinant SVV veiklas, išskiriami šie SVV privalumai: SVV būdingas mažas kapitalo poreikis; greita reakcija į rinkos pokyčius ir lankstumas taikantis prie jų (adaptyvumas ir lankstumas); naujų rinkų ar nišų užpildymas; konkurencijos didelėms įmonėms sudarymas; didžiųjų įmonių aptarnavimas; naujų ir dažnai geresnės kokybės produktų, paslaugų, gamybos procesų sukūrimas; palanki šeimyninio verslo forma; artimas ryšys su vartotojais; inovacinis imlumas; supaprastintos organizacinės struktūros; nesudėtingas sprendimų priėmimo procesas ir lengvesni ryšiai dėl neformalių santykių (Žukauskas, 2002; Krisčiūnas, Greblikaite, 2007; Piktyš, Bartkus, 2007; Snieška, Drakšaitė, 2007; Keršienė, 2009). Pastarieji autoriai išskyrė ir pagrindė šio verslo sektoriaus trūkumus, kaip antai finansinių išteklių trūkumas (verslo plėtos problemas lemia išorinio finansavimo paieškos); vadybinės problemos; informacijos stoka; žmogiškųjų išteklių atitinkamų kompetencijų problemos; maža funkcinė specializacija ir konkurencinės strategijos neatitiktumu naujoms technologijoms. Vis tik smulkioje ir vidutinėje įmonėse diegiamos naujos technologijos, naudojant kvalifikuotą darbo jėgą, pamažu pereinama prie konkurencingų ir inovacijoms imlių prekių gamybos, tačiau didžiausios kliūtys, su kuriomis tenka susidurti SVV – pernelyg menkas inovacijų finansavimas ir didelių finansinių lėšų poreikis, naujovių diegimo rizika ir ilgas investicijų atsipirkimo laikas. Dėl šių priežasčių SVV įmonėms svarbi finansinė parama ir įvairių institucijų pagalba (Mažylis, 2006; Bartkus, 2010).

SVV plėtos skatinimas, taikant įvairias finansinės paramos formas, yra vienas svarbiausių ekonominės plėtos uždavinių, nes pagrindiniai šalies raidos tikslai (kurti naujas darbo vietas, stiprinti viduriniąją klasę, spartinti BVP augimą, mažinti regionų socialinius-ekonominius skirtumus) negali būti pasiekti neišplėtojus SVV įmonių tinklo (Žukauskas, 2002). Būtiniausios SVV plėtos sąlygos – žinios, lėšos ir atitinkama aplinka, skatinanti įmones augti. Vertinant žinias, akcentuotina informacijos apie verslą sklaidą ir mokymo bei konsultavimo paslaugų prieinamumą. Gerinant SVV subjektų finansines galimybes, svarbų vaidmenį turėtų vaidinti gerai organizuota ir būtiniausia finansinė valstybės ar ES struktūrinių fondų parama. Štreimikienės, Dapkaus, Šivicko (2007) teigimu, daugeliu atveju valstybės intervencija į rinkos santykius yra nepageidaujama, tačiau, SVV paramos atveju, ji toleruojama ir tam tikru mastu skatinama, nes ji siejama su aktualių socialinių-ekonominių problemų sprendimu ir leidžia užtikrinti bendrojo intereso tikslus: bendrojo ekonominio intereso paslaugų teikimą, regioninę ir socialinę sanglaudą, užimtumą, mokslinius tyrimus ir taikomąją veiklą, aplinkosaugą, kultūrą ir įvairovės apsaugą bei skatinimą.

Lietuvoje, kaip ir visoje ES, vyrauja tendencija, kad didžiąją veikiančių įmonių dalį sudaro smulkios ir vidutinės įmonės (apie 99 proc. visų šalyje veikiančių

įmonių). 1 paveiksle pateikiama smulkių ir vidutinių įmonių skaičiaus dinamika Lietuvoje 2007–2011 m.

1 pav. SVV įmonių dinamika Lietuvoje 2007–2011 m.

Šaltinis: Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt>>.

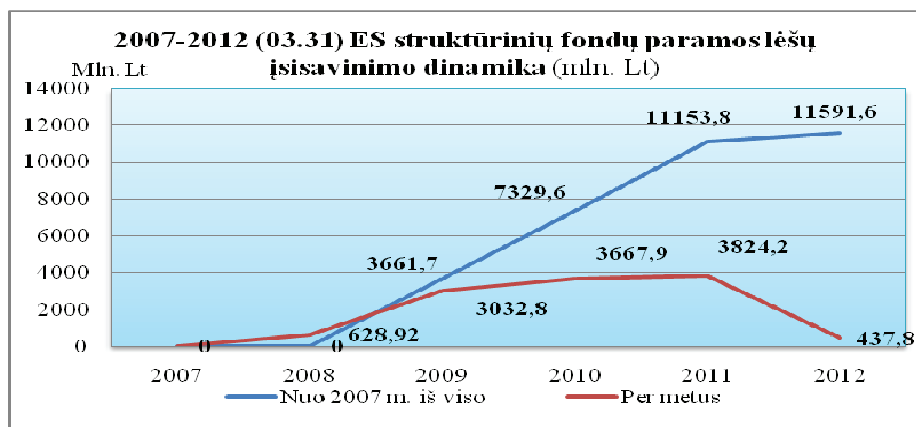
Vertinant 1 paveikslu duomenis, matyti, kad 2007 m. pradžioje Lietuvoje veikė 56 451 smulki ir vidutinė įmonė, o 2011 m. pradžioje smulkių ir vidutinių įmonių skaičius išaugo iki 66 534, t. y. padidėjo apie 17,86 proc. Galima daryti prielaidą, kad dėl pasaulinės finansų krizės ir nesėkmių rinkoje SVV tiriamuoju laikotarpiu tapo itin pažeidžiamas, nes įmonių skaičius sumažėjo net 1 785 įmonėmis 2010 m., lyginant su 2009 m. Jukučio, Liukaičio ir Samulevičiaus teigimu (2007), SVV konkurencingumą šalies ekonomikoje atspindi pastarųjų užsienio prekybos rodikliai. SVV sektoriuje analizuojamu laikotarpiu dirbo 725,080 tūkst. žmonių, o tai sudarė net 73,96 proc. visų dirbančiųjų. Vertinant smulkių ir vidutinių įmonių tarptautinės prekybos rezultatus pastebėta, kad SVV importo dalis, lyginat su visu šalies importo rodikliu, kito nežymiai. Daugiausia smulkios ir vidutinės įmonės importavo 2007 m., o tai sudarė net 65,35 proc. nuo bendrojo šalies importo. 2008–2009 m. importo dalis sumažėjo iki 52 proc. 2009 m. importo rodiklį, lyginant su analogišku 2008 m. rodikliu, pastebėta, kad šis padidėjo 5,50 proc. Paskutiniaisiais analizuojamo laikotarpio metais (2011 m.) SVV eksportavo jau daugiau nei pusė visos šalies eksportuojamos produkcijos ar žaliavų. Visa tai rodo, kad SVV galimybės eksportuoti nėra menkesnės nei didelių įmonių. Analizuojant SVV įmonių sektoriaus veiklą, svarbus jų sukuriama pridėtinės vertės rodiklis, kuriuo remiamasi vertinant šalies ar atskiro ūkio sektoriaus ekonominės veiklos rezultatyvumą. Lietuvoje pridėtinės vertės dalis, sukurta smulkiose ir vidutinėse įmonėse, nuo 2005 iki 2008 m. nuolat didėjo, tačiau jau 2009 m. stebima neigiama šio rodiklio augimo tendencija. 2009 m. šio sektoriaus įmonių sukuriama pridėtinė vertė sumažė-

jo 10027,5 mln. Lt (33,97 proc.), lyginant su 2008 m. analogišku rodikliu. Nepaisant sunkumų SVV sukurtos pridėtinės vertės dalis, palyginti su visų šalies įmonių sukurta pridėtine verte, analizuojamu laikotarpiu išaugo 4,46 proc. (nuo 57,62 proc. – 2005 m. iki 61,72 proc.– 2009 m.).

Apibendrinus šios analizės rezultatus, galima teigti, kad smulkios ir vidutinės įmonės – mobiliusia, nuolat besikeičianti įmonių grupė, kurios ekonominė būklė yra viena esminių rinkos santykiais pagrįstos ekonomikos komponentų, turinti lemiamą poveikį bendram ekonominiam augimui ir socialiniam stabilumui. Vis dėlto ši įmonių grupė dažnai susiduria su finansinėmis problemomis, kurių sprendimą galėtų palengvinti papildoma ES struktūrinių fondų parama.

Finansavimo instrumentų, skirtų SVV 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. programavimo laikotarpiams, lyginamoji analizė

ES struktūriniai fondai yra vienas didžiausių Bendrijos finansinių instrumentų, į kuriuos gali pretenduoti SVV. Parama SVV ES suprantama kaip intervenciniai veiksmai, kuriais siekiama padėti SVV įmonėms sėkmingai plėtoti verslą, reaguoti į rinkos pokyčius, pasinaudoti mokslo ir technikos naujovėmis ir sėkmingai konkuruoti rinkose. Kai kurie mokslininkai teigia, kad laiku ir tikslingai suteikta ES parama SVV įmonėms vėliau atsiperka kaip sėkminga investicija, kurios pasekmė – rezultatyviai veikiančios ir augančios įmonės, darbo vietų gausėjimas ir išaugusios valstybės biudžeto pajamos (Adomonienė, Trifonova, 2007). Išskiriami du ES struktūrinė paramos pasinaudojimo būdai įvairioms verslo įmonėms ir viešajam sektoriui (žr. 2 pav.).

2 pav. Pasinaudojimo ES struktūriniu parama būdai
Šaltinis: *Smulkaus ir vidutinio verslo valdymo žinynas*. (2008). P. 244.

Siekiant, kad SVV taptų visaverčiais konkurencijos subjektais, valstybėms tenka sukurti palankesnes konkurencijos rinkoje sąlygas (Šivickas, Simanavičius, Pukys, 2010). Vienas būdų tai padaryti – atsižvelgti į SVV situaciją, poreikius ir problemas, rengiant ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimą Lietuvoje pagrindžiančius dokumentus. Straipsnyje ES paramos SVV požiūriu lyginami keli strateginiai dokumentai: *2004–2006 m. laikotarpio Bendrasis programavimo dokumentas* ir *Lietuvos 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija* bei veiksmų programos. Kiekvienas šių dokumentų aprašė SVV sektoriaus situaciją laikotarpio pradžioje, prieš pradėdant įsisavinti paramą, numato prioritetus ir priemones, skirtas šio verslo sektoriaus plėtrai.

2004–2006 m. vadovautasi Bendrojo programavimo dokumentu, kuriame SVV sektoriaus silpnybė įvardijamas „verslo kultūros trūkumas ir kapitalo trūkumas mažoms ir vidutinėms įmonėms steigti bei išlaikyti“, o galimybe laikomas „mažų ir vidutinių įmonių plėtra, klasterių formavimasis (ypač aukštųjų technologijų sektoriuose), technologinė ir inovacijų diegimo plėtra, verslo informacijos centrų ir inkubatorių panaudojimas“. Atsižvelgiant į SSGG analizę, šiam laikotarpiui parama verslui turėjo šiuos pagrindinius tikslus: teikti paramą kuriant naujas įmones, spartinti ir gerinti įmonių išlikimo rodiklį; padėti dabartinėms MVĮ tapti konkurencingesnėms, leisti joms pasinaudoti augimo galimybėmis naujose ir / ar besiplečiančiose rinkose; padėti MVĮ tapti atsparesnėms rinkos sąlygų pasikeitimams ir vietos bei užsienio firmų konkurencijai; parama, skirta padėti MVĮ išėiti į pasaulinę areną ir plėtoti naujas eksporto galimybes buvo gana sėkminga (BPD, 2009).

ES struktūrinių fondų parama 2004–2006 m. SVV buvo teikiama pagal 4 prioritetus, t. y. 1 prioritetą *Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra* (Transportas, energetika, aplinkos apsauga, sveikatos priežiūra, švietimas, tyrimai ir taikomoji veikla); 2 prioritetą *Žmogiškųjų išteklių plėtra* (Užimtumas, aktyvioji darbo rinkos politika, socialinė integracija, švietimas

ir profesinis mokymas); 3 prioritetą *Gamybos sektoriaus plėtra* (Parama pramonei ir verslui, turizmas, informacinė visuomenė); 4 prioritetą *Kaimo plėtra ir žuvininkystė* (BPD, 2009).

2007–2013 m. programavimo laikotarpiu vadovaujama Lietuvos 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija (2007) ir veiksmų programomis. Rengiantis šiam programavimo laikotarpiui, pagrindinėmis verslo sektoriaus silpnybėmis laikomos: žemas inovatyvumas, menka inovacinė veikla, labai žemas įmonių investicijų į MTTP lygis ir silpna mokslinių tyrimų bazė; silpnas bendradarbiavimas tarp įmonių ir viešojo sektoriaus mokslo ir tyrimų įstaigų; mažas MTTP rezultatų panaudojimas versle; žemas verslumo lygis, tebesantys verslo aplinkos trūkumai, gana aukštas administracinės korupcijos lygis. Kaip viena silpnybių akcentuojamas nepakankamas SVV prieinamumas prie finansavimo šaltinių (Nacionalinė bendroji strategija, 2007).

SVV įmonės turėjo galimybę gauti finansavimą pagal visas tris veiksmų programas. *Žmogiškųjų išteklių veiksmų programoje* SVV buvo skirti 2 prioritetai, kurių tikslas – spręsti darbuotojų ir įmonių prisitaikymo prie rinkos poreikių gerinimo, gyventojų užimtumo ir dalyvavimo darbo rinkoje skatinimo bei socialinės apibrėptiems stiprinimo klausimus (1 prioritetas) ir didinti MTTP srities žmogiškųjų išteklių gebėjimus kokybine ir kiekybine prasme, tobulinanti mokslininkų, doktorantų, kitų tyrėjų kvalifikaciją ir kompetenciją (3 prioritetas) (VP1, 2010).

2007–2013 m. ypač daug dėmesio skiriama *Ekonomikos augimo veiksmų programai*, kurios tikslas – didinti šalies ūkio augimo tempą ilguoju laikotarpiu. Šiai programai realizuoti skirta didžiausia paramos lėšų dalis – 45,72 proc. visų lėšų, skirtų konvergencijos tikslui įgyvendinti (pastarajam skirta 82 proc. visų ES sanglaudos politikai numatytų lėšų). SVV subjektams didžiausios galimybės pasinaudoti tiesiogine ES struktūriniu parama yra dalyvaujant *Ekonomikos veiksmų programos* įgyvendinime. Įgyvendinant *Ekonomikos augimo veiksmų programą*, siekiama didinti aukštos

pridėtinės vertės verslo lyginamąją dalį Lietuvos ūkyje, sudaryti palankią aplinką SVV ir inovacijoms bei efektyvinti ekonominę infrastruktūrą (*Nacionalinė bendroji strategija*, 2007). Kiekvienam šios veiksmų programos prioritetui keliami skirtingi tikslai, todėl ES lėšos skiriamos SVV verslo sektoriaus infrastruktūrai gerinti, veiklai optimizuoti ir eksportui plėsti. Projektų įgyvendinimas įmonėse siejamas su inovacijų ir technologijų diegimu, darbo našumo didinimu, specialiomis priemonėmis siekiama pagerinti SVV priėjimą prie finansavimo šaltinių – įgyvendinimo.

Sanglaudos skatinimo veiksmų programa taip pat aktuali SVV įmonėms, pretenduojančioms į ES paramą. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos apžvalga rodo, kad realiausios galimybės SVV subjektams pasinaudoti tiesiogine ES struktūrine parama yra rengti projektus pagal tris prioritetus (1, 2 ir 3) iš esančių keturių: *Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra* (1 prioritetas), *Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra; priemonių, skirtų smulkiam ir vidutiniam verslui remti, įgyvendinimas* (2 prioritetas), *Aplinka ir darnus vystymasis* (3 prioritetas) (ES parama [interaktyvus]).

2004–2006 m. ir 2007–2013 m. programavimo laikotarpio priemonių lyginamoji analizė rodo tam tikrų rodiklių skirtinguose laikotarpiuose pereinamumą. 2007–2013 m. *Žmoniškųjų išteklių veiksmų programos* duomenimis, 43 proc. įmonių (taip pat ir SVV) 2005 m. savo darbuotojams organizavo tęstinio mokymo kursus. Tikimasi kad 2015 m. 80 proc. tokių įmonių sudarys SVV (VP1, 2010). Šiuo metu atliekamas tyrimas, kiek MVĮ pagal darbo sutartis įdarbinta mokslininkų ir tyrėjų, tačiau tikimasi, kad 2015 m. šis skaičius sieks 260 asmenų (VP1, 2010).

Preliminarus 2007–2013 m. *Ekonomikos augimo veiksmų programos* duomenys (VP2, 2011, 25-26) apie 2004–2006 m. struktūrinių fondų paramos įsisavinimą leidžia teigti, kad 2004–2006 m. įmonės rodė didelį susidomėjimą ES struktūrinių fondų parama.

2004–2005 m. buvo gauta 413 paraiškų įgyvendinti projektus pagal BPD priemonę „Tiesioginė parama verslui“. Didžiausią įmonių planuojamų projektų (57 proc.) dalį sudarė įmonių modernizavimo ir inovacijų diegimo projektai. Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros, pramonės ir verslo subjektų ryšių bei mokslinio tyrimo institucijų formavimo projektai sudarė tik 17 proc. 2011 m. duomenys nerodo, kiek bendradarbiavimo sutarčių buvo pasirašyta tarp tyrimų institucijų ir MVĮ, tačiau 2015 m. tikimasi, kad jo turėtų būti 100 (VP2, 2011, 102). Svarbu pažymėti, kad, remiantis 2006 m. duomenimis, projektų, skirtų verslo produktyvumui didinti, įskaitant MVĮ projektus, skaičius siekė 51, o numatomas rodiklis 2015 m., t. y., baigiantis 2007–2013 m. programavimo laikotarpiui, turėtų siekti 250 (VP2, 2011, 103). Finansų inžinerijos priemonėmis paremtų SVV subjektų skaičius, pagal 2006 m. duomenis, siekė 346, planuojamas skaičius 2015 m. – 5 690 subjektų (VP2, 2011, 104). 2007–2013 m. Sanglaudos veiksmų programos (VP 32011) analizėje statistinių duomenų apie SVV dalyvavimą tam tikrose priemonėse nepateikiama.

ES finansinės paramos pagal įvairias programas įsisavinimo intensyvumo smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje analizė

Kaip jau minėta, ES teikiamos finansinės paramos 2004–2006 m. laikotarpiui pagrindinis tikslas yra toks: *sustiprinti nacionalinio ūkio ilgalaikio konkurencingumo plėtotės prielaidas, paspartinti perėjimą prie žinių ekonomikos, kuriai būdingas didėjantis BVP ir aukštas gyventojų užimtumo rodiklis, stiprinti žinių ekonomikos plėtrą, kuri sąlygoja aukštesnį pragyvenimo lygį bei didina visų Lietuvos gyventojų gerovę* (Lietuvos Bendrasis programavimo dokumentas 2004–2006, p. 145). Siekiant įgyvendinti šią strategiją bei pagrindinius plėtros tikslus, investicijos buvo skiriamos keturiems prioritetams (žr. 1 lent.). SVV paramos įsisavinimo *intensyvumas* tyrime siejamas su šio sektoriaus įsisavintų lėšų apimtimis.

1 lentelė

2004–2006 m. struktūrinės paramos tikslai ir numatytos bei įsisavintos lėšos

Prioritetai	Tikslai	Planuota skirti lėšų	SVV įsisavintos lėšos
1 prioritetas <i>Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra</i>	Užtikrinti tvarią ir ekonomiškai efektyvią energetikos, transporto ir sveikatos apsaugos infrastruktūros plėtrą bei suformuoti švietimo įstaigų tinklą, remiantis racionalaus energijos naudojimo ir aplinkos apsaugos principais.	1585,213 Lt (iš jų 1198,325 mln. Lt – ES lėšos)	294,93 mln. Lt
2 prioritetas <i>Žmoniškųjų išteklių plėtra</i>	Sumažinti jaunimo nedarbą, užkirsti kelią nedarbui, koordinuojant dirbančiųjų žinias ir įgūdžius su besiformuojančiais darbo rinkos poreikiais, o žmoniškųjų išteklių tvarymą plėtrą – su ekonominio augimo tikslais.	219,64 mln. Lt (iš jų 164,73 mln. Lt ES lėšos)	64,61 mln. Lt
3 prioritetas <i>Gamybos sektoriaus plėtra</i>	Padidinti pramonės ir verslo konkurencingumą ir plėtoti turizmo sektoriaus bei informacinių technologijų potencialą.	1038,126 mln. Lt (iš jų 768,004 mln. Lt ES lėšos)	SVV subjektai nebuvo šių priemonių vykdytojai

4 prioritetas <i>Kaimo ir žuvininkystės plėtra</i>	Remiantis gamtiniais ištekiais ir gyventojų tradicijomis, sukurti pažangų žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektorių, investuojant į alternatyvią veiklą bei tradicinę ūkininkavimą ir į ekonominę veiklos įvairinimą.	670,77 mln. Lt (iš jos 466,18 mln. Lt ES lėšos.	274,47 mln. Lt
--	--	---	----------------

Šaltinis: Lietuvos bendrasis programavimo dokumentas 2004–2006 m.; finansuojamų paramų ataskaitos. Prieiga per internetą: <<http://www.esparama.lt/old/lt/bpd/zemelapis> ir http://www.esparama.lt/old/lt/bpd/BPD_ataskaitos>.

2004–2006 m. suteiktos paramos pagal prioriteto *Socialinės ir ekonomikos infrastruktūros plėtra* priemonių, skirtų SVV remti, tikslas – užtikrinti tvarią ir ekonomiškai efektyvią energetikos, transporto ir sveikatos apsaugos infrastruktūros plėtrą, suformuoti švietimo įstaigų tinklą, remiantis racionalaus energijos naudojimo ir aplinkos apsaugos principais. Vertinant šios paramos įsisavinimo intensyvumą, galima teigti, kad šios programos realizavimui buvo planuota paskirstyti 1585,213 mln. Lt paramos sumą, iš kurios 1198,325 mln. Lt – ES lėšų. Nors šiam prioritetui (6 priemonės) skirta 38,77 proc. visų BPD įgyvendinimui skirtų ES struktūrinių fondų lėšų, tačiau tik 2 priemonės buvo aktualios SVV subjektams. Priemonei „Energetikos teikimo stabilumo, prieinamumo ir didesnio energetikos efektyvumo užtikrinimas“ buvo skirta 283,93 mln. Lt (iš jų – 207,27 mln. Lt ES lėšų). Energetikos sektoriaus patikimumui ir efektyvumui didinti buvo įgyvendinti 128 energijos tinklų, katilinių modernizavimo ir pritaikymo naudoti kitas kuro rūšis, vietinių ir atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimo energijos gamybai, energetikos efektyvumo didinimo projektai. Pažymėtina, kad tik 21 projektas paramai gauti buvo pateiktas SVV subjektų. Iš viso pagal šią priemonę SVV subjektams skirta 43,925 mln. Lt lėšų, iš kurių 25,53 mln. Lt – ES lėšos. Sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizavimo ir modernizavimo priemonei skirta 148,05 mln. Lt, iš kurių 118,44 mln. Lt – ES lėšos. Lėšomis, kurios buvo skirtos restruktūrizuoti ir modernizuoti sveikatos priežiūros įstaigas, pasinaudojo 40 privačių sveikatos priežiūros srityje dirbančių įstaigų, kurioms buvo išmokėta kiek daugiau nei 11 mln. Lt ES lėšų (vos 8 proc. visų pagal šią priemonę projektams skirtų lėšų). Teikiant paramą pagal šią priemonę, SVV subjektams buvo skirta tokia menka lėšų dalis, kadangi šalyje dominuoja biudžetinės įstaigos. Pastarosios yra ne pelno siekiančios organizacijos, teikiančios sveikatos apsaugos paslaugas, kurioms ir atiteko didžioji šios priemonės lėšų dalis.

Apibendrinant galima teigti, kad šio prioriteto priemonės SVV nebuvo labai aktualios, nes dalis lėšų buvo skirtos investicijoms į transporto, švietimo, energetikos, sveikatos apsaugos paslaugų ar infrastruktūros kurti ir gerinti, todėl paramos vykdytojais buvo valdžios, savivaldos institucijos ar ne pelno siekiančios įstaigos, atliekančios viešąsias socialines funkcijas.

Parama pagal 2 prioriteta *Žmoniškųjų išteklių plė-*

ra suteikė galimybę mažoms ir vidutinėms įmonėms ES paramą gauti pagal priemonę *Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdy-* mas. Šiai priemonei buvo numatyta skirti 219,64 mln. Lt (iš jų – 164,73 mln. Lt ES lėšų), tačiau įsisavintų lėšų dalis viršijo planuotą. Pagal šią priemonę 91 SVV subjektas gavo tiesioginę paramą, skirtą ugdyti darbo jėgos kompetencijoms ir gebėjimams prisitaikyti prie pokyčių. Iš viso parama skirta net 236 projektų dalyviams, tačiau ir šios priemonės lėšomis SVV pasinaudoja gana minimaliai, nes pagal šią priemonę buvo išmokėta 228,93 mln. Lt (iš jų – 165,58 mln. Lt ES lėšos). Lėšų pagal šią priemonę SVV buvo skirta tik kiek daugiau nei 64 mln. Lt (iš jų – 48 mln. Lt ES lėšų, o tai sudaro tik 28,22 proc. visų pagal šią priemonę įsisavintų lėšų). Likusios lėšos atiteko viešosioms įstaigoms, savivaldos institucijoms ar stambiais verslo subjektams (Arelienė, 2011).

Apibendrinant galima teigti, kad šio prioriteto priemonės buvo menkai aktualios SVV atstovams, nes įsisavinta tik 64,61 mln. Lt (48,42 mln. Lt ES lėšų) iš paskirstytų 759,78 mln. Lt (566,54 mln. Lt ES lėšų). Likusi lėšų dalis įsisavinta įvairių valdžios institucijų ar ne pelno siekiančių, visuomenine veikla užsiimančių organizacijų.

3 prioriteto *Gamybinio sektoriaus plėtra* priemonių, skirtų smulkiam ir vidutiniam verslui remti, įgyvendinimui planuota paskirstyti 1038,126 mln. Lt paramos sumą (paskirstyta 1206,27 mln. Lt), iš jos 768,004 mln. Lt (paskirstyta 806,62 mln. Lt) – ES lėšos (24,85 proc. visų BPD įgyvendinimui skirtų ES struktūrinių fondų lėšų). Šio prioriteto priemonių paskirtis – didinti pramonės ir verslo konkurencingumą, plėtoti turizmo sektoriaus ir informacinių technologijų potencialą. SVV subjektams aktualiausia priemonė, numatyta šiame prioritete – *Tiesioginė parama verslui*, kuri skirta didinti verslo konkurencingumą, teikiant tiesioginę paramą, t. y. negrąžinamas subsidijas įmonėms. Atlikta analizė parodė, kad lėšų įsisavinimas pagal šią priemonę paskatino SVV subjektų įmonių modernizavimą, technologinių naujovių diegimą gamybos procese, prisidėjo prie įmonių gamybos apimčių, darbo našumo didinimo. Kitos šio prioriteto priemonės prisidėjo prie verslo infrastruktūros gerinimo, tačiau SVV subjektai nebuvo šių priemonių vykdytojai. Siekiant pagerinti verslo aplinką ir didinti informacinių paslaugų potencialą, parama buvo skirta viešųjų el. paslaugų įmonėms, viešųjų elektroninių pa-

slaugų plėtrai.

4 prioriteto *Kaimo plėtra ir žuvininkystė* finansuojamų projektų įgyvendinimui planuota paskirstyti 670,77 mln. Lt paramos sumą (paskirstyta 677,51 mln. Lt), iš jos – 466,18 mln. Lt ES lėšų (paskirstyta 462 mln. Lt). Šio prioriteto priemonės buvo aktualiausios kaimo vietovėse įsikūrusiems SVV subjektams ir įmonėms, užsiimančioms žuvininkyste. SVV subjektams aktualiausios 6 (iš 10) šio prioriteto priemonės. Priemonės, skirtos žemės ūkio produktų perdirbimui ir rinkodarai gerinti, įgyvendinimas prisidėjo prie Lietuvos perdirbimo įmonių konkurencingumo didinimo, sudarė sąlygas didinti žemės ir maisto ūkio sektoriuje pagamintos produkcijos eksporto į ES rinkas apimtį (BPD ataskaita, 2009).

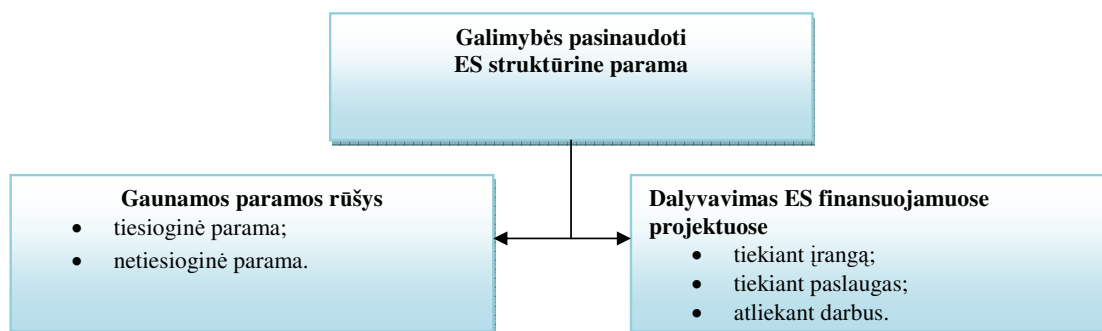
Priemonei *Investicijos į žemės ūkio valdas*, pagal kurią SVV turėjo galimybę pretenduoti į ES lėšas, buvo skirta didžiausia šio prioriteto lėšų dalis – net 319,73 mln. Lt, iš kurių – 215,76 mln. Lt ES lėšų. Pagrindiniai šios priemonės projektų vykdytojai – ūkininkai, tačiau finansavimas skirta ir 106 kaimo vietovėse įsikūrusiems SVV subjektams, užsiimantiems gyvulininkyste, augalininkyste ar žemės ūkio veikla. Šiems projektams iš viso skirta 101,59 mln. Lt, iš kurių 66,84 mln. Lt sudarė ES lėšos, o įsisavinta paramos lėšų suma siekia 99,92 mln. Lt, iš kurių – 65,45 mln. Lt ES lėšų (Arelienė, 2011).

Priemonė, kuri buvo aktuali SVV subjektams, užsiimantiems veikla kaimo teritorijose – *Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas*. Iš viso šiai priemonei skirta 108,18 mln. Lt, iš kurių – 78,06 mln. Lt ES lėšų. Priemonė, kuria pasinaudojo tik SVV subjektai, užsiimantys žuvininkyste – *Veikla, susijusi su žvejybos laivynu*. Šiai priemonei iš viso skirta 38,85 mln. Lt, iš kurių 29,79 mln. Lt sudarė ES lėšos. Priemone, kuri taip pat susijusi su žuvininkyste bei akvakultūros sektoriaus modernizavimu ir yra aktuali SVV subjektams – *Vandens išteklių apsauga ir plėtra, žuvininkys-*

tė, žvejybos uosto įrengimai, žuvų perdirbimas, rinkodara ir žvejyba vidaus vandenyse. Šiai priemonei iš viso buvo skirta 25,85 mln. Lt, iš kurių 10,95 mln. Lt sudarė ES struktūrinių fondų lėšos. Apibendrinant galima teigti, kad akvakultūros sektoriaus modernizavimas leido Lietuvai vienai pirmųjų Europoje pradėti taikyti ekologinės žuvininkystės gamybos būdą, kasmet didinti ekologiškų žuvų produktų išauginimą, kurių paklausa ES šalyse nuolat auga (BPD ataskaita, 2009).

Apibendrinus 2004–2006 m. ES struktūrinių fondų paramos analizės rezultatus, akcentuotina, kad šiuo laikotarpiu Lietuva įsisavino 3198,1 mln. Lt ES lėšų. Nustatyta, kad 2007 m. buvo patys intensyviausi paramos įsisavinimo metai, per kuriuos įsisavinta 970,5 mln. Lt ir 2008 m. (1218,5 mln. Lt). Per šiuos metus buvo įsisavinta net 68,45 proc. visų 2004–2006 m. skirtų ES lėšų. SVV įsisavino 473,014 mln. Lt. SVV (valstybinės įmonės, UAB, AB, žemės ūkio bendrovės, individualios įmonės (kurių darbuotojų skaičius neviršija 250 darbuotojų) ir fiziniai asmenys, vykdytys ūkinę komercinę veiklą, išskyrus ūkininkus)), teikdami paraiškas paramai gauti konkurso tvarka, iš viso įsisavino 473,01 mln. Lt (14,80 proc. iš viso skirto ES finansavimo).

Vertinant ES struktūrinės paramos įsisavinimo intensyvumą 2007–2013 m. pagal atskiras veiksmų programas, akcentuotina, kad šio laikotarpio finansinis paketas siekė 23394,42 mlrd. Lt. Lyginant su praėjusiais 2004–2006 m., naujo paramos laikotarpio apimtys padidėjo beveik 8 kartus. Jei lyginti su kitomis Baltijos valstybėmis, matyti, kad Lietuvai analizuojamu laikotarpiu daugiausia teko ES struktūrinių fondų lėšų. Lietuvai skirta 6,78 mlrd. eurų, Latvijai – 4,53 mlrd. eurų, Estijai – 3,4 mlrd. eurų. ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo dinamika nuo 2007 iki 2012 m. pradžios vaizduojama 3 paveiksle.

3 pav. ES paramos lėšų įsisavinimo dinamika nuo 2007 m. sausio 1 d. iki 2012 m. kovo 31 d.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas.

Vertinant ES struktūrinės paramos įsisavinimo pokyčius, pastebėta, kad pirmaisiais paramos teikimo metais lėšų įsisavinimas vyko vangiai. Tai būtų galima aiškinti tuo, kad 2007–2008 m. vyko paraiškų teikimas, jų vertinimas, tačiau lėšų dar nebuvo skiriama.

Lėšų įsisavinimo procesas tapo intensyvesnis tik nuo 2009 m. (šiuo laikotarpiu buvo įsisavinta apie 3 mlrd. Lt). 2012 m. pradžioje Lietuvoje buvo įsisavinta net 11,59 mlrd. Lt (56 proc. visų Lietuvai skirtų ES struktūrinių fondų lėšų). Europos Komisijos duomenimis,

Lietuva yra viena sparčiausiai ES lėšas įsisavinančių valstybių visoje ES. Vadovaujantis Europos Komisijos Biudžeto generalinio direktorato 2012 m. sausio 1 d. duomenimis, Lietuvai įvykdytų Europos Komisijos mokėjimų dalis nuo visų jai skirtų ES struktūrinių fondų sudarė apie 37,2 proc. Vertinant ES lėšų įsisavinimą visoje ES, pastebėta, kad Lietuvą šiuo rodikliu lenkė tik Airija (40,8 proc.) ir Švedija (39 proc.).

Vertinant 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo intensyvumą Lietuvos SVV

sektoriuje rezultatus, galima teigti, kad šiai programai buvo skirta 13,8 proc. ES struktūrinės paramos lėšų, arba 3228,43 mln. Lt. Programos įgyvendinimas finansuojamas iš Europos socialinio fondo. Kadangi 2007–2013 m. ES parama įgyvendinama pagal kiekvienos šalies svarbiausių prioritetų veiksmų programą, Lietuvoje ši parama teikiama pagal keturis prioritetus, o SVV turėjo galimybę pasinaudoti finansine parama pagal tris priemones (žr. 2 lent.).

2 lentelė

2007–2013 m. struktūrinės paramos numatytos ir SVV įsisavintos lėšos

Programa	Priemonės	Skirta lėšų (įskaitant ir ES lėšas)	SVV įsisavintos lėšos
Žmogiškųjų išteklių plėtra	<p>1 prioriteto <i>Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis</i> priemonių, skirtų SVV remti, įgyvendinimas Priemonė: <i>Žmogiškųjų išteklių tobulinimas įmonėse</i> Priemonė: <i>Verslumo skatinimas</i> Priemonė: <i>Žmogiškieji ištekliai INVEST LT+</i></p> <p>3 prioriteto <i>Tyrėjų gebėjimo stiprinimas</i> Priemonė: <i>Valstybės pagalba aukštos kvalifikacijos darbuotojų įdarbinimui įmonėse</i></p>	<p>3,2 mlrd. Lt</p> <p>139,69 mln. Lt</p> <p>9,844 mln. Lt</p> <p>30 mln. Lt</p> <p>3,738 mln. Lt</p>	<p>53,87* mln. Lt</p> <p>9,844* mln. Lt</p> <p>2,475* mln. Lt</p> <p>1,725* mln. Lt</p>
Ekonomikos augimas	<p>1 prioriteto <i>Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui</i> skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra Priemonė: <i>Ideja LT</i> Priemonė: <i>Intelektas LT+</i> Priemonė: <i>Intelektas LT</i> Priemonė: <i>Inoklaster LT</i> Priemonė: <i>Inoklaster LT+</i></p> <p>2 prioriteto <i>Verslo produktyvumo didinimas ir verslo aplinkos gerinimas</i> Priemonės: <i>Procesas</i> Priemonės: <i>E-verslas LT</i> Priemonės: <i>Naujos galimybės</i> Priemonės: <i>Lyderis</i> Priemonės: <i>Invest LT</i> Priemonės: <i>Invest LT2</i> Priemonė: <i>Kontroliuojamieji fondai</i></p> <p>4 prioriteto <i>Esminė ekonominė infrastruktūra</i> Priemonė: <i>Šilumos tiekimo sistemos modernizavimas</i></p>	<p>10697,01 mln. Lt</p> <p>15,21 mln. Lt</p> <p>294,89 mln. Lt</p> <p>200 mln. LT</p> <p>26,70 mln. Lt</p> <p>25,58 mln. Lt</p> <p>2170,1 mln. Lt</p> <p>3,94 mln. Lt</p> <p>55,54 mln. Lt</p> <p>80,38 mln. Lt</p> <p>355,62 mln. Lt</p> <p>106,43 mln. Lt</p> <p>20,63 mln. Lt</p> <p>925 mln. Lt</p> <p>2082,3 mln. Lt</p> <p>72,34 mln. Lt</p>	<p>15,70* mln. Lt</p> <p>136,51* mln. Lt</p> <p>139,4* mln. Lt</p> <p>3,91* mln. Lt</p> <p>0,55* mln. Lt</p> <p>3,96* mln. Lt</p> <p>18,94* mln. Lt</p> <p>43,85* mln. Lt</p> <p>152,38* mln. Lt</p> <p>0,62* mln. Lt</p> <p>10* mln. Lt</p> <p>123,53* mln. Lt</p> <p>11,16* mln. Lt</p>
Sanglaudos skatinimas	<p>1 prioriteto <i>Vietinė ir urbanistinė plėtra kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas ir pritaikymas turizmo plėtrai</i> Priemonės: <i>Turizmo paslaugų / produktų įvairovės plėtra ir turizmo paslaugų kokybės gerinimas</i></p> <p>2 prioriteto <i>Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra</i> Priemonės: <i>Investicijos į privačių asmens sveikatos priežiūros įstaigų teikiamų viešųjų ambulatorinių ir stacionarių paslaugų infrastruktūrą</i></p> <p>3 prioriteto <i>Aplinka ir darnus vystymasis</i> priemonių, skirtų SVV remti, įgyvendinimas Priemonės: <i>Atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas</i> Priemonės: <i>Energijos gamybos efektyvumo didinimas</i> Priemonės: <i>Atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimas energijos gamybai</i> Priemonės: <i>Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra</i></p>	<p>2920,3 mln. Lt</p> <p>191,28 mln. Lt</p> <p>17,41 mln. Lt</p> <p>3895,1 mln. Lt</p> <p>714,02 mln. Lt</p> <p>27,22 mln. Lt</p> <p>142,99 mln. Lt</p> <p>2037,7 mln. LT</p>	<p>77,41* mln. Lt</p> <p>12,77* mln. Lt</p> <p>171,73* mln. Lt</p> <p>7,30* mln. Lt</p> <p>61,84* mln. Lt</p> <p>733,08* mln. Lt</p>

Pastaba: * – įsisavintos lėšos iki 2012 m. kovo mėn.

Šaltinis: ES struktūrinės paramos 2007–2013 m. projektų įgyvendinimo barometras ir paramos ataskaitos. Prieiga per internetą: <<http://www.esparama.lt/barometras> bei <http://www.esparama.lt/igyvendinami-projektai>>.

Analizuojant 1 prioriteto *Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis*“ priemonių, skirtų smulkiam ir vidutiniam verslui remti įgyvendinimo rezultatus, minėtina, kad šiam prioritetui 2007–2013 m. iš Europos regioninės plėtros fondo skirta 1436,6 mln. Lt. Šio prioriteto įgyvendinimui skirta 6,14 proc. visų Lietuvai numatytų ES struktūrinių fondų lėšų. SVV pagal šį prioritetą, kurio paskirtis – didinti darbuotojų ir įmonių prisitaikymą prie rinkos poreikių, skatinti gyventojų užimtumą ir dalyvavimą darbo rinkoje bei stiprinti socialinę aprėptį aktualiausias 3 priemones, kurioms skirta 319,35 mln. Lt (22,22 proc. visų šiam prioritetui skirtų ES struktūrinių fondų lėšų). Kvietimui teikti paraiškas pagal priemonę *Žmogiškųjų išteklių tobulinimas įmonėse* gautos 577 paraiškos, iš jų finansavimas patvirtintas tik 158 paraiškoms. Skirta finansavimo suma siekia 139,69 mln. Lt (58,33 proc. viso šiai priemonei numatyto ES finansavimo). SVV ypač aktuali priemonė *Verslumo skatinimas*, kuri buvo skirta tik mažoms įmonėms ir fiziniams asmenims, norintiems pradėti savo verslą. Iki 2011 m. pabaigos pagal šią priemonę iš viso SVV verslo subjektams, ketinantiems pradėti savo verslą ar plėtoti esamą, suteikta paskolų už 9,844 mln. Lt (10 proc. prie šios sumos prisidėjo kredito unijos).

Priemonė *Žmogiškieji ištekliai Invest Lt +* lėšos taip pat aktualios SVV subjektams, nes šia priemone siekiama pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, remiant didelės pridėtinės vertės gamybos ir / ar didelės pridėtinės vertės paslaugų verslo pradžią ir plėtrą. Šiai priemonei skirta 30 mln. Lt.

Vertinant 3 prioriteto *Tyrėjų gebėjimo stiprinimas* priemonių, skirtų SVV remti, įgyvendinimo rezultatus, pažymėtina, kad SVV įmonės į tiesioginę paramą gali pretenduoti tik teikdamos paraiškas pagal priemonę *Valstybės pagalba aukštos kvalifikacijos darbuotojų įdarbinimui įmonėse*. Šiai priemonei iš viso skirta 3,738 mln. Lt. Visas lėšas, skirtas šiai priemonei, sudaro ES struktūrinių fondų lėšos. Minimaliai gauta parama rodo, kad dauguma šios programos priemonių yra skirta ne SVV, bet viešosioms, valstybinėms švietimo ir sveikatos apsaugos įstaigoms ir pan.

Vertinant veiksmų programos *Ekonomikos augimo* priemonių, skirtų SVV remti įgyvendinimo rezultatus, galima teigti, kad šiai programai skirta 45,72 proc., arba 10697,01 mln. Lt, ES struktūrinės paramos lėšų. Programa bendrai finansuojama Europos regioninės plėtros fondo ir Sanglaudos fondo lėšomis. 1 prioritetui *Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra* įgyvendinti skirta 2080,5 mln. Lt, iš jų – 1844,4 mln. Lt ES struktūrinių fondų lėšų. Šio prioriteto įgyvendinimui skirta 7,88 proc. visų Lietuvai numatytų ES struktūrinių fondų lėšų, o SVV pagal šį prioritetą aktualiausias 5 tiesioginės paramos priemones, kurioms skirta 652,10 mln. Lt, (35,36 proc. visų šiam prioritetui skirtų ES struktūrinių fondų lėšų).

Priemonei *Intelektas LT+*, kuria galėjo pasinaudoti SVV, iš viso buvo skirta 294,89 mln. Lt (visus finansinius išteklius sudarė ES struktūrinių fondų lėšos). Šios priemonės lėšomis finansuojamos pradinės įmonių investicijos, iš kurių kuriamos naujos įmonės, taip pat kuriama ar plečiama esamos įmonės MTTP infrastruktūra. SVV skirta finansavimo suma siekia 136,51 mln. Lt (net 46,29 proc. viso šiai priemonei numatyto ES finansavimo). Iki 2012 m. kovo 31 d. buvo išmokėta tik 38,43 mln. Lt, o tai tik 13,03 proc. visų šiai priemonei skirtų lėšų.

Vertinant 2 prioriteto *Verslo produktyvumo didinimas ir verslo aplinkos gerinimas*, priemonių, skirtų SVV remti, įgyvendinimo rezultatus, matyti, kad iš viso šiam prioritetui skirta 2170,1 mln. Lt, iš jų – 2090,7 mln. Lt ES struktūrinių fondų lėšų. Šiam prioritetui įgyvendinti skirta 8,94 proc. visų Lietuvai numatytų ES struktūrinių fondų lėšų. SVV pagal šį prioritetą aktualiausias 10 tiesioginės paramos priemonių iš 13 siūlomų, kurioms skirta 1908,0 mln. Lt, (91,26 proc. visų šiam prioritetui skirtų ES struktūrinių fondų lėšų) (ES parama, <http://www.esparama.lt/barometras>). Priemonė *Procesas* skirta skatinti tik mažas ir vidutines įmones, jose diegiant šiuolaikiškus vadybos metodus ir valdymo sistemas, taip sudarant palankias sąlygas įmonių darbo našumui ir eksportui didėti. Iš viso finansuojamiems projektams iki 2012 m. pradžios skirta 3,94 mln. Lt, o tai sudarė net 84,54 proc. viso šiai priemonei numatyto finansavimo. Verslo subjektams išmokėta 3,79 mln. Lt, t. y. 81,41 proc. visų šiai priemonei skirtų lėšų (Arelienė, 2011).

Priemonė *E-verslas LT* skirta padidinti įmonių produktyvumą, skatinant labai mažas, mažas ir vidutines įmones diegti informacines technologijas ir taip sudaryti palankias sąlygas jų darbo našumui ir eksportui didėti. Skirtas finansavimas sudaro 82,90 proc., arba 55,54 mln. Lt, visų priemonei numatytų ES struktūrinių fondų lėšų. Priemonės *Lyderis* įgyvendinimo tikslas – skatinti įmonių investicijas, kuriomis didinamas jų darbo našumas ir eksportas. Priemonei *Lyderis* skirta 375,02 mln. Lt, iš kurių 330,02 mln. Lt sudaro ES struktūrinių fondų lėšos (96,34 proc.) visų priemonei numatytų ES struktūrinių fondų lėšų. Bendra projektams skirta lėšų suma sudaro 355,62 mln. Lt, iš jų net 263,31 mln. Lt skirti smulkaus verslo atstovams, o tai sudaro 74,04 proc. projektams skirto finansavimo. Šie duomenys rodo, kad pasiektas šiai priemonei iškeltas tikslas, numatantis, kad ne mažiau kaip 70 proc. lėšų pagal šią priemonę turi būti skirta mažų ir vidutinių įmonių projektams finansuoti.

Priemonė, kurios įgyvendinimo procese gali dalyvauti SVV atstovai – priemonė *Invest Lt 2*, kuriai skirta 16,17 mln. Lt ES struktūrinių fondų lėšų, tačiau paraiškos pradėtos vertinti tik nuo 2012 m. Priemonei *Kontroliuojamieji fondai* iš viso skirta iki 925 mln. Lt ES struktūrinių fondų lėšų. Priemonė *Kontroliuo-*

jantieji fondai įgyvendina ES iniciatyvą per du kontroliuojančius fondus: JEREMIE (iki 725 mln. Lt) ir INVEGA (200 mln. Lt) kontroliuojančius fondus.

Vertinant 4 prioriteto *Esminė ekonominė infrastruktūra* priemonių, skirtų SVV, remti įgyvendinimo rezultatus matyti, kad iš viso šiam prioritetui skirta 2082,3 mln. Lt, iš jų – 2025,9 mln. Lt ES struktūrinių fondų lėšų. Šiam prioritetui įgyvendinti skirta 8,66 proc. visų Lietuvai numatytų ES struktūrinių fondų lėšų. SVV pagal šį prioritetą aktualiausios 2 tiesioginės paramos priemonės iš 9 galimų, kurioms skirta 2639,3 mln. Lt.

Mokslininkų darbuose sutinkama prieštarigų vertinimų apie ES Sanglaudos ir struktūrinių fondų paramos poveikį SVV. Dalis mokslininkų daro prielaidas, kad ES lėšos, kurių apimtys pastaraisiais dešimtmečiais nuolat augo, tačiau neturėjo pastebimo poveikio regioniniam augimui ir ekonominei konvergencijai valstybių narių viduje (Boldrin, Canova 2003). Lietuvos laisvosios rinkos instituto (2011). Tačiau atlikta tyrime teigiama, kad didėjančios paramos apimtys nesumažino ekonominio išsivystymo atotrūkio tarp turtingiausių ir skurdžiausių ES regionų, o priešingai – atotrūkis nuolat didėjo. Jei norima kuo didesnės sanglaudos ir skurdžiausių regionų spartesnės plėtros, būtina keisti esamą politiką, nes ji nemažina atotrūkio tarp regionų. Powel (2003) teigia, kad ši parama neretai iškreipia verslininkų motyvaciją ir skatina juos nukreipti savo energiją ir išteklius ne naujų idėjų ir verslo sumanymams realizuoti, siekiant didžiausios naudos visuomenei, o ten, kur atsiranda lėšų pasiūla. Canovos (2001) nuomone, siekdama svarbiausio tikslo – kuo spartesnio bendro ekonominio augimo, ES turėtų reformuoti sanglaudos politiką ir nukreipti lėšas į sparčiausiai augančius centrus.

Siekiant įvertinti ES paramos poveikį šalies ekonomikos augimui 2004–2011 m., buvo atlikta koreliacinė regresinė analizė. Vertinant gautus rezultatus, nenustatyta reikšmingo ryšio tarp analizuojamų rodiklių ($r = 0,326$; $p = 0,05$). Vertinant veiksmų priklausomybę ekonomikos augimo laikotarpiu (2004–2008 m.), nustatytas pastebimas tiesioginis ryšys tarp įsisavintos ES paramos ir sukuriamos pridėtinės vertės ($r = 0,726$; $p = 0,05$). Analizuojant ES struktūrinės paramos priemonių, skirtų SVV veiklos plėtrai, paskirtį, matyti, kad nemažai lėšų skiriama verslo subjektams, siekiantiems padidinti įmonių produktyvumą, konkurencingumą, mokslinių tyrimų technologijų plėtrą. Galima teigti, kad investicijos skiriamos materialiam ir nematerialiam turto įsigyti, pvz.: naujoms gamybos technologinėms linijoms įsigyti ir modernizuoti, reikalingai technologinei, programinei ar kitokiai įrangai, įrengimams įsigyti, pastatams rekonstruoti ir pan. Galima daryti prielaidą, kad šios lėšos didina įmonių turto vertę. Siekiant pagrįsti prielaidą, kad ES SVV sektoriuje tiesiogiai įsisavintos lėšos turi įtakos SVV turto vertei, atlikta koreliacinė regresinė analizė, kurios

rezultatai parodė, kad egzistuoja pastebimas tiesioginis ryšys tarp ES SVV įsisavintos paramos ir įmonių turto vertės ($r = 0,788$; $p = 0,05$). Tai reiškia, kad ES įsisavintos lėšos, nors ir netiesiogiai, bet pakankamai stipriai daro įtaką SVV disponuojamo turto vertei.

Kaip buvo minėta straipsnio pradžioje, kai kurios mokslinės studijos teigia, kad panaudotos ES struktūrinės paramos lėšos neturėjo jokio ryškesnio poveikio regioniniam augimui, tačiau neabejojama dėl šios paramos teigiamo poveikio, tinkamai integruojant pastarąją į šalies ekonominio augimo plėtros strategiją.

Išvados

Apibendrinus atliktos teorinės analizės rezultatus, galima teigti, kad SVV įmonės – mobiliusia, nuolat besikeičianti įmonių grupė, kurios veikla ir ekonominė būklė yra viena esminių rinkos santykiais pagrįstos ekonomikos komponentų, turinti lemiamą poveikį bendram ekonominiam augimui ir socialiniam stabilumui. SVV įmonių augimas yra ne tik pagrindinis naujų darbo vietų kūrimo ir žmonių gerovės kilimo šaltinis, bet kartu daro tiesioginį poveikį šalies ekonomikos augimui.

Apibendrinus SVV finansavimo instrumentų įsisavinimo intensyvumą 2004–2006 m. ir 2007–2013 m., nustatyta, kad per paramos įgyvendinimo laikotarpį 2004–2006 m. iš viso įsisavinta 3198,1 mln. Lt ES lėšų, tačiau SVV įsisavino tik 14,80 proc. visų šiam programavimo periodui skirtų lėšų (473,01 mln. Lt). SVV turėjo galimybę dalyvauti įgyvendinant dešimt priemonių iš 27 galimų. Likusi parama skirta ne konkrečių verslo subjektų projektinei veiklai finansuoti, bet bendrai socialinei-ekonominei ir fizinei infrastruktūrai kurti. Vertinant 2007–2013 m. ES paramos panaudojimo intensyvumą, nustatyta, kad SVV turėjo didesnių galimybių dėl ES struktūrinės paramos nei 2004–2006 m., nes buvo siūloma didesnė priemonių įvairovė, atsirado nauja ES lėšų panaudojimo forma – priemonės, paremtos finansų inžinerija (grįžtančios lėšos, kurios skirstomos ne subsidijų principu, o suteikiant lėšas gražintinai). Iki 2012 m. kovo 31 d. SVV įsisavino 1827,26 mln. Lt ES paramos (beveik 4 kartus daugiau nei buvo įsisavinta per 2004–2006 m. paramos programavimo laikotarpį, tačiau procentine išraiška tai sudarė tik 7,82 proc. numatytos paramos).

Tyrimas parodė, kad SVV turi gana ribotas sąlygas dalyvauti ES priemonių įgyvendinimo procese, siekiant gauti tiesioginę paramą, nes didžioji paramos dalis atitenka savivaldos, institucijoms, švietimo, sveikatos apsaugos, aplinkosaugos ir kitas viešąsias paslaugas teikiančioms įstaigoms, taip pat ūkininkams ir stambioms energetikos, transporto srityje išteklius valdančioms įmonėms. Tyrimo rezultatai parodė, kad daugelis lėšų skiriama ne konkrečių verslo subjektų projektinei veiklai finansuoti, bet bendrai socialinei-ekonominei ir fizinei infrastruktūrai kurti, skiriant lėšas viešąjį interesą atstovaujančioms ne pelno siekian-

čioms organizacijoms

Atlikus koreliacinę regresinę analizę, kuria siekta pagrįsti SVV įtaką šalies ekonomikos augimui, nustatyta, kad ES struktūrinių fondų parama SVV turėjo menkos įtakos šalies ekonomikos augimui, tačiau nustatytas tiesioginis pastebimas ryšys tarp ES SVV įsisavintos paramos ir įmonių turto vertės rodo, kad ES įsisavintos lėšos, nors ir netiesiogiai, bet pakankamai stipriai veikia SVV disponuojamą turto vertę. Koreliacinės analizės rezultatai leidžia pagrįsti prielaidą, kad pati parama nepadidina šalies ekonomikos augimo, tačiau paramos įsisavinimo rezultatyvumas priklauso, kokioje verslo vystymosi aplinkoje vyksta procesas.

Literatūra

1. Adamonienė, R., Trifonova, J. (2007). Valstybės parama smulkiąjam ir vidutiniam verslui: bendras ir praktinis aspektai. *Ekonominė inžinerija*, 1 (51), 16–21.
2. Arelienė, N. (2011). *ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje tyrimas*. Magistro darbas. KTU Panevėžio institutas.
3. Barry, F., Bradley, J., Hannan, A. (2001). The Single Market, the Structural Funds and Ireland's Recent Economic Growth. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 3 (39), 537–552.
4. Barry, F., Bradley, J., Mannan, A. (2001). *The Single Market, the Structural Funds and Ireland's Recent Economic Growth*, 8, May. Dublin: University of Dublin. Barcelona: Center for International Economics.
5. Bartkus, E. V. (2010). Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros prognozės Lietuvoje ekonominės krizės pradžioje. *Ekonomika ir vadyba*, 15, 390–396.
6. Bartkus, E. V., Piktys, R. (2007). *Įmonių organizavimas ir rizika: smulkaus verslo organizavimas*. Kaunas: Technologija.
7. *Bendrasis programavimo dokumentas*. (2009).
8. Boldrin, M., Canova, F. (2003). Regional Policines and EU Enlargement. Funck, B., Pizziti, L. (Eds.). *European Integration, Regional Policy, and Growth*. USA: Washington.
9. Canova, F. (2001). *Are EU Policines Fostering Growth and Reducing Regional Externalities?*
10. Ederveen, S., Groot, H. L. F., Nahuis, R. (2006). Fertile Soil for Structural Funds? A panel data analysis of the conditional effectiveness of European cohesion policy. *Kykos*, 59 (1), 31–55.
11. *ES struktūrinė parama*. (2007). Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/patvirtintos-priemones>.
12. ES struktūrinės paramos 2007–2013 metams projektų įgyvendinimo barometras paramos ataskaitos. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/barometras>.
13. ES struktūrinės paramos 2007–2013 metams projektų įgyvendinimo paramos ataskaitos. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/old/lt/bpd/zemelapis> ir http://www.esparama.lt/old/lt/bpd/BPD_ataskaitos.
14. Jakaitienė, A., Klyvienė, V. (2007). Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai. Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/jakaitiene_1.
15. Keršienė, R. (2009). Konkurencingumo išsaugojimo veiksniai globalizacijos sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 819–824.
16. Krisčiūnas, K., Greblikaitė, J. (2007). Entrepreneurship in Sustainable Development: SMEs Innovativeness in Lithuania. *Inžinerinė ekonomika*, 4 (54), 20–26.
17. Lietuvos bendrasis programavimo dokumentas. 2004–2006 m. finansuojamų paramų ataskaitos. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/ES_Paramas/bpd_2004_2006m._medis/administravimo_sistema/bpd_igyvendinimo_vertinimas/files/BPD_igyv_sist_vertinimas.pdf.
18. Mažylis, L. (2006). Paramos smulkiąjam ir vidutiniam verslui administravimo Lietuvoje europinis kontekstas. *Viešojoji politika ir administravimas*, 16, 37–45.
19. Misiūnas, A. (2008). Verslo plėtros įtaka šalies ekonomikai. *Lietuvos statistikos darbai*, 47, 25–35.
20. Nacionalinė Bendroji strategija: Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_sritys/es_strukturiniai_fondai/2007-2013/Strategija.pdf.
21. Neverauskas, B., Stankevičius V. (2001). Projektų valdymo metodų taikymas diegiant ISO 9000 kokybės vadybos standartus smulkiuose ir vidutinėse organizacijose. *Socialiniai mokslai*, 5 (31), 52–62.
22. Powell, B. (2003) Economic Freedom and Growth: The Case of the Celtic Tiger. *Cato Journal*, 22 (3), Winter.
23. Rosenberg, C. B., Sierhej, R. (2007). Interpreting EU Funds Data for Macroeconomic Analysis in the New Member States. Prieiga per internetą: <http://cid.bcrp.gob.pe/biblio/Papers/IMF/2007/abril/wp0777.pdf>.
24. Snieska, V., Drakšaitė, A. (2007). The role of Knowledge Process outsourcing in Creating National Competitiveness in Global Economy. *Inžinerinė ekonomika*, 3 (53), 35–41.
25. Stripeikis, O., Žukauskas, P. (2004). Smulkaus ir vidutinio verslo aplinka Lietuvos ir ES rinkose. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 31, 209–227.
26. Šivickas, G., Simanavičius, Pukis, A. (2010). Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui įtakos darniam vystymuisi vertinimas. *Ekonomika ir vadyba*, 15, 792–798.
27. Štreimikienė, D., Dapkus R., Šivickas G. (2007). Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimas. *Ekonomika*, 80, 84–102.
28. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectval/saveselections.asp?MainTable=M4010231&PLANguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=14684&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>.
29. Vilkė, R., Bernatonytė, D. (2009). Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo užsienio prekybos sąlygų pokyčiai Europos ekonominės integracijos kontekste. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 137–143.
30. *VPI 2010*. (2010). Žmoniškųjų išteklių plėtros veiksmų programa. Vilnius.

31. *VP2 2011, 2007–2013 m.* (2011). Ekonomikos augimo veiksmų programa. Vilnius.
32. *VP3 2007–2013 m.* (2011). Sanglaudos veiksmų programa. Vilnius.
33. Žukauskas, S. R. (2002). Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros strateginės kryptys. *Viešoji politika ir administravimas*, 1, 71–74.

Beržinskienė, D., Cibulskienė, D., Būdvytytė-Gudienė, A.

Absorption Rates of EU Structural Funds by Small and Medium-Sized Businesses in Lithuania

Summary

The paper deals with absorption rates of EU structural funds by small and medium-sized businesses (SMBs) in Lithuania, SMB sector development tendencies and benefits for the country's economic development. Information for 2004-2006 and 2007-2013 were analysed and compared.

Support provided by EU structural funds is an important issue in Lithuania. Benefits from support have gained particular significance in recession time: if properly used these are contributions to economic growth, reduction of regional disparities, implementation of innovations in small and medium-sized businesses, human resources development, investment into scientific research. Benefits from of EU support, problems related to absorption rates, efficiency of implemented programmes and use of resources in long-term are pointed out in the study.

Research problem. Analysis of statistical information on absorption of EU structural funds and benefits in particular countries showed that absorption rates by SMBs in Lithuania for 2004-2006 and 2007-2013 and impact have not been sufficiently studied.

Research object: absorption rates of EU structural funds by SMBs in Lithuania.

Research aim: to analyse absorption rates of EU structural funds by SMBs in Lithuania for 2004-2006 and 2007-2013 and to evaluate impact on sector development.

Summarised research results showed that in 2004-2006 Lithuania absorbed 3198.1 million Lt from EU funds;

970.5 million Lt in 2007 and 1 218.5 million Lt in 2008 (the highest rates). 68.45% of all EU support was absorbed in 2004-2006. SMBs, including state companies, JSCs, agricultural companies, individual companies with less than 250 employees and individuals engaged in economic-commercial activities except for farmers, absorbed 473 014 million Lt.

Summarized research results showed that from 2007 until the beginning of 2012 Lithuania absorbed 10 677.1 million Lt (45.7% of all EU support). Absorption rates were highest in 2011 - 3 463.5 million Lt (i.e. 113.91 million Lt more than in 2010). SMBs absorbed 1 827.26 million Lt (7.8% of all the EU support). In 2007-2012 the total amount of absorbed support by SMBs was 4 times bigger than in 2004-2006, however, it made up only 7.82% of all support.

Research results showed that the biggest part of absorbed funds was invested not in business activities but in social, economic, physical infrastructure in general. The results of correlation regression analysis showed that EU support absorbed by SMBs had little impact on the country's economic development and the added value created by SMBs. That leads to the conclusion that EU support did not facilitate the country's economic development because effective use of support absorption depends on the business environment.

Keywords: EU structural funds, support, small and medium-sized business, absorption rate

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2012 m. spalio mėn; straipsnis priimtas 2012 m. lapkričio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2012; accepted in November 2012.